

Кунназаров Айбек Ысмайыловичтин «Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуу» деген темада 08.00.05 – «Тармактык экономика» адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши боюнча Ош мамлекеттик университетинин жана Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинин алдындагы экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын коргоо боюнча К 08.22.656 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын төрагасы, экономика илимдеринин доктору, доцент Турдиев Талаай Исраиловичтин

КОРУТУНДУСУ

Изденүүчү Кунназаров Айбек Ысмайылович тарабынан даярдалган диссертацияны жана изденүүчүнүн жарык көргөн эмгектерин карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Диссертациянын изилдөө темасынын актуалдуулугу. Бул теманын актуалдуулугу дүйнөнүн ар кайсы региондорунда экологиялык көйгөйлөрдүн санынын өсүшүнөн, анын социалдык-экономикалык абалына жана экономиканын калыптанып калган структурасынын өзгөчөлүктөрүнө жараша ар бир өлкөнүн өзгөчөлүгүн эске алуу зарылдыгынан улам мурдагыдай эле жогору бойдон калууда. Экологиялык көйгөйлөр региондун өнүгүү келечегине жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнө олуттуу таасирин тийгизет, анткени анын ишинин экономикалык көрсөткүчтөрүндө, инвесторлор жана калк үчүн жагымдуулугунда чагылдырылат, бул миграциялык процесстерге, квалификациялуу жумушчу күчүнүн болушуна таасирин тийгизет. Индикаторлордун комплекси социалдык-экономикалык коопсуздуктун абалын диагностикалоодо негизги ролду ойной тургандыгы далилденген. Индикаторлор системасы туруктуу өнүгүүнүн кандайдыр бир критерийи болуп саналат, аны сактоо, контролдоо жана аларга жетишүү боюнча активдүү аракеттерди көрүү зарыл.

Диссертациялык изилдөөдө системалык мамиленин жоболору колдонулган жана өзүнө салыштырма, проблемалык жана SWOT-анализ, вариация анализи, синтез, системалаштыруу, классификациялоо, масштабдоо, ошондой эле таблицалык жана графикалык метод сыяктуу ыкмаларды камтыйт, бул эсептөөлөрдүн ишенимдүүлүгүн жогорулатууга мүмкүндүк берди. Иште Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатууну камсыз кылуу боюнча изилдөө жүргүзүлүүдө, анткени азыркы шарттарда жаратылышты пайдалануунун туруктуулугунун коркунучу өзгөчө жогору, ал

натыйжалуулукту жогорулатууга терс факторлордун таасирин күчөтөт, Бул адистиктин паспортуна толук өлчөмдө жооп берет жана сунуштарды жана рекомендацияларды иштеп чыгууга мүмкүндүк берет.

2. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алууга укук берилген адистикке иштин дал келиши.

Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган диссертация диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Бул диссертациялык изилдөө Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуунун заманбап тажрыйбасын жана келечегин изилдөөгө байланыштуу учурдагы адабияттардагы аныкталган боштуктарды толтурууга багытталган, бул жагдай теманы тандоону аныктаган, ал толугу менен 08.00.05 – «тармактык экономика» адистигинин паспортуна толук жооп берет.

3. Диссертациянын максаты - Кыргыз Республикасындагы жаратылышты пайдалануунун заманбап тажрыйбасын изилдөө жана анын натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуу аркылуу жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу келечегин аныктоо. Бул максатка жетүү үчүн диссертацияда төмөнкү милдеттер чечилет:

- жаратылышты пайдалануунун концепциясын тактоо, экономиканын социалдык-экологиялык жана экономикалык өнүгүүсүнүн системалуу көз карашын калыптандыруу жана туруктуулук критерийи боюнча экономикалык тутумдун өнүгүү түрлөрүнүн матрицасын сунуштоо;

- өлкөнүн социалдык-экологиялык-экономикалык өнүгүүсүнүн натыйжалуулугун баалоо критерийлеринин тутумун жана өлкөнүн социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун сарамжалдуулугун талдоону комплекстүү методологиялык камсыздоону сунуштоо;

- Кыргыз Республикасындагы жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугуна мониторинг жүргүзүү (поликритериалдык баа берүү) жана анын натыйжалары боюнча Кыргыз Республикасынын социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугунун жана туруктуулугунун имитациялык моделин түзүү;

- Кыргыз Республикасында жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун өркүндөтүлгөн уюштуруучулук-экономикалык механизмдин сунуштоо;

- Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуунун алгоритмин иштеп чыгуу;

- 2030-жылга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасынын социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугуна жана туруктуулугуна мониторинг жүргүзүү боюнча комплекстүү сунуштарды берүү.

4. Илимий жыйынтыктар.

Диссертациянын илимий жаңылыгы өлкөнүн социалдык -экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун системалуу түшүнүүнү калыптандырууда, Кыргыз Республикасында “жашыл” экономиканын улуттук моделинин өзгөчөлүктөрүн тактоодо, ата мекендик социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун уюштуруучулук-экономикалык механизмдин маңызын, ошондой эле Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуу үчүн бул тутумду мамлекеттик жана корпоративдик башкарууну өркүндөтүү мүмкүнчүлүктөрүн ачып берүүдө турат. Диссертациялык изилдөөнүн төмөнкү натыйжалары илимий билимдин өсүшүнө өбөлгө түзөт:

1. Жаратылышты пайдалануунун концепциясы экологиялык жоопкерчиликтин негизинде ишке ашырылууга тийиш болгон жана жаратылышка аяр мамиле кылууну жана коргоону туюндурган чарбакер субъектилердин айлана-чөйрө менен өз ара аракеттенүүсү катары такталды, ага ылайык экономиканын социалдык-экологиялык өнүгүүсүнө системалуу көз караш калыптанды жана туруктуулук критерийи боюнча экономикалык тутумдун өнүгүү түрлөрүнүн матрицасы сунушталды;

2. Өлкөнүн социалдык-экологиялык-экономикалык өнүгүүсүнүн натыйжалуулугун баалоо үчүн критерийлердин тутуму жана өлкөнүн социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун сарамжалдуулугун талдоону комплекстүү методологиялык камсыздоо сунушталды, ал жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун сандык өлчөө үчүн автордук формуланы жана өлкөнүн социалдык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун туруктуулугун аныктоо үчүн атайын иштелип чыккан шкаланы өз ичине камтыйт.

3. Жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугуна мониторинг жүргүзүлдү, ал Кыргыз Республикасында бул натыйжалуулукка поликритериалдык баа берүү болуп саналат, анын жыйынтыгы боюнча имитациялык моделдер түзүлүп, Кыргыз Республикасынын социалдык-экологиялык--экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун интегралдык натыйжалуулугу тутуму жогору болгону менен, тең салмактуу

эместигин, бул жагдай интенсивдүү “жашыл” өсүштүн фонунда социалдык-экономикалык кризиске алып келерин көрсөттү;

4. Кыргыз Республикасында жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун өркүндөтүлгөн уюштуруучулук-экономикалык механизми сунушталды, анын артыкчылыктары экологиялык каржылоонун натыйжалуулугун жогорулатуу, мамлекеттик (улуттук) бюджетке экологиялык каржылоонун жүгүн азайтуу жана аны жеке эко-инвесторлорго берүү, рыноктордо “жашыл” атаандаштыкка дем берүү, экологиялык инвестицияларды көбөйтүү жана жаратылышты циклдик сарамжалдуу пайдалануу, ошондой эле Кыргыз Республикасындагы жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу багыттарын системалуу камтуу (кемчиликтерди толтуруу) болуп саналат;

5. 2030-жылга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуунун алгоритми иштелип чыкты, анын артыкчылыктары болуп жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу боюнча иш-чаралардын так ырааттуулугу, 2030-жылга чейин жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун мезгилдүүлүгү, ар бир баскычта жаратылышты сарамжалдуу пайдаланууга артыкчылык берүү, ошону менен бирге жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун натыйжалуулугун, туруктуулугун жана аны көзөмөлдөөнү жогорулатуу;

6. Жогорудагы алгоритмге ылайык 2030-жылга чейин Кыргыз Республикасынын социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугуна жана туруктуулугуна мониторинг жүргүзүү боюнча комплекстүү сунуштар берилди, ал Кыргыз Республикасынын 2030-жылга чейинки социалдык-экологиялык-экономикалык тутумунда жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу боюнча «жол картасын» жана Кыргыз Республикасында 2030-жылга чейин жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугуна жана туруктуулугуна мониторинг жүргүзүүнүн логикалык схемасын камтыйт.

5. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси келечек багыттарды негиздөөдө, комплекстүү илимий-методикалык камсыздоону жана Кыргыз Республикасында анын натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуу жолу менен жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун мониторингин жана башкарууну өркүндөтүү боюнча колдонулуучу сунуштарды иштеп чыгууда турат.

Диссертациянын бул тармактагы адабиятка кошкон салымы жана алынган натыйжалардын теориялык мааниси жаратылышты пайдалануунун экономикасы жөнүндө теориялык идеяларды системалаштыруу, Кыргыз Республикасындагы жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун уюштуруучулук-экономикалык механизмдин өзгөчөлүктөрүн тактоо,

ошондой эле анын кемчиликтерин жана аларды жоюу мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо болуп саналат.

Диссертацияда камтылган илимий иштелмелер Кыргызстандын ЖОЖдорунун окуу процессинде «Экологиялык экономика», «Жашыл экономика», «Экономиканы мамлекеттик жөнгө салуу», «Корпоративдик экологиялык жоопкерчилик» сыяктуу окуу дисциплиналарын окутууда колдонулушу мүмкүн.

Изилдөөнүн экономикалык мааниси диссертацияда түзүлгөн Кыргыз Республикасынын социалдык-экологиялык-экономикалык тутумун өнүктүрүүнүн сценарийлери жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугу жана туруктуулугу призмасы аркылуу биздин өлкөдө жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу келечегин ачып бергендиги менен шартталган. Жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугу жана туруктуулугу позициясынан кыйла артыкчылыктуу сценарийди практикага киргизүү боюнча берилген сунуштар 2030-жылга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасында жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу жаатындагы потенциалын толук ишке ашырууга мүмкүндүк берет.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги.

Авторефераттын белгиленген максаттарга жана милдеттерге, диссертациялык иштин бөлүмдөрүнүн жана пунктчаларынын мазмунуна толук шайкештиги.

7. Эскертүүлөр:

1. Иште чарбанын социалдык-экологиялык-экономикалык өнүгүүсүнүн системалык көз карашы иштелип чыкты, критерийлердин комплекси аныкталды, өз ара аракеттенүү системасын түшүндүрүп бериңизчи жана бул Кыргыз Республикасынын туруктуу өнүгүүсүнө кандай таасир берет?

2. Иште жумушсуздук, жумуштуулук, инфляция, Кыргыз Республикасынын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү сыяктуу көрсөткүчтөр каралды. Бул көрсөткүчтөрдүн бардыгы изилдөө темасына кандай тиешеси бар, байланышты түшүндүрүңүз.

8. Сунуштар:

1. Өлкөбүздүн алкагында үч же беш жылдык маанилерге талдоо жүргүзүү туура болмок, экинчи главада бул Кыргыз Республикасынын региондорунун күчтүү жана алсыз жактарын аныктоого мүмкүндүк бермек.

2. Экинчи бөлүмдө ар кандай мүнөздөгү көптөгөн көрсөткүчтөр каралат, балким, тар багытта басым жасоо керек болчу жана ошого жараша беш жыл.

9. Рекомендациялар:

Кунназаров Айбек Ысмайыловичтин диссертациялык ишинин негизинде төмөнкү дайындоолорду сунуш кыламын:

Жетектөөчү мекеме: Исхак Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин «Экономикалык коопсуздук жана маркетинг» кафедрасы, Дареги: 720044, Бишкек шаары Ч. Айтматов проспекти 66.

Биринчи оппонент - Турдиев Талаай Исраилович экономика илимдеринин доктору, доцент, Филиал РГСУ Ош ш

1. Турдиев Т. И. Стратегическое воздействие "зеленой" экономики на развитие бизнеса (на материалах Кыргызстана) / Турдиев Т.И / в журнале *Экономика и управление*, 2019 № 8 (166), с. 25-33 DOI
2. Турдиев Т.И. Социальный маркетинг в системе социо-эколого-экономической безопасности Кыргызстана / Турдиев Т.И. / *Маркетинг в России и за рубежом*. – 2019. – №1 (129). – с. - 86-91
3. Турдиев Т.И. Планирование сценариев эколого-экономического развития Киргизской Республики для «озеленения» экономики: построение пессимистического сценария / Турдиев Т.И. / *Финансовая аналитика: проблемы и решения*. – 2016. - №7 (289) – с.17-31.

Экинчи оппонент - Туголбаева Дарыйка Манасбековна экономика илимдеринин кандидаты, Муса Рыскулбеков атындагы КЭУ ИИУ «Туризм, меймандостук жана айлана чөйрө» кафедрасынын башчысы:

1. Туголбаева Д.М. Некоторые аспекты защиты прав инвесторов в Кыргызской Республике / Туголбаева Д.М. / *Евразийское научное объединение 2020* страницы: 291-294
2. Туголбаева Д.М. Международная инвестиционная позиция Кыргызской Республики / Туголбаева Д.М. / 2020 № 12-4 (70)

10. Корутунду.

Диссертациялык иш жалпысынан аяктады деп эсептелет, аныкталган сын-пикирлер жана кемчиликтер рекомендациялык мүнөзгө ээ жана диссертациялык изилдөөнүн илимий жана практикалык маанисин төмөндөтпөйт. Изилденген диссертациялык иш белгиленген талаптарга ылайык аткарылган, иште негиз болуп Кыргыз Республикасында жаратылышты сарамжалдуу пайдалануунун сунушталган өркүндөтүлгөн уюштуруу-экономикалык механизми эсептелет деп эсептейм, анын

артыкчылыктары болуп экологиялык каржылоонун натыйжалуулугун жогорулатуу, мамлекеттик (улуттук) бюджетке экологиялык каржылоонун жүгүн кыскартуу жана аны жеке эко-инвесторлорго которуу, рыноктордо «жашыл» атаандаштыкты стимулдаштыруу, эко-инвестицияларды өстүрүү жана жаратылышты пайдаланууну циклдик рационалдаштыруу эсептелет, ошондой эле Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдаланууну рационалдаштыруу багыттарын системалуу камтуу (боштуктарды толтуруу). Коомдук коргоого сунушталат.

11. Диссертациялык кеңештин эксперти, берилген документтерди карап чыгып, Кунназаров А. Ы. Ош мамлекеттик университети жана Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинин алдындагы К 08.22.656га карата диссертациялык кеңешке «Кыргыз Республикасында жаратылышты пайдалануунун натыйжалуулугун жана туруктуулугун жогорулатуу» деген темадагы Кунназаров Айбек Ысмайыловичтин 08.00.05 – «Тармактык экономика» адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга сунушталган кандидаттык диссертациясын эл алдында коргоого алууну сунуштайт.

Эксперт:

Турдыева

э.и.д., доцент **Турдыев Г. И.**

*Подпись Турдыева Г. И. заверяю.
Спец. по кадрам РГСУ*

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, э.и.к.

Исманалиев
Исманалиев К. И.

Ошский государственный университет		
ВХОДЯЩИЙ №	39	
« 06 »	05	2024 г.